

УДК 340

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2026.2.2>

ДОБРОБОГ Л.М.

**БАЛАНС ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ:
ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

**BALANCING THE RIGHT TO INFORMATION AND NATIONAL SECURITY:
THE TRANSFORMATION OF THE CONCEPT UNDER MARTIAL LAW**

У статті досліджено трансформацію балансу між правом на інформацію та національною безпекою в умовах воєнного стану. Проаналізовано конституційні засади права на інформацію, закріплені у статті 34 Конституції України, а також правові підстави його обмеження в інтересах національної безпеки відповідно до статті 64 Основного Закону та положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Встановлено, що в умовах воєнного стану механізм співвідношення свободи інформації та інтересів безпеки зазнає суттєвої трансформації, зумовленої появою нових загроз інформаційної війни, дезінформації та інформаційно-психологічних операцій.

Досліджено принцип пропорційності як ключовий критерій допустимості обмеження права на інформацію. Обґрунтовано, що навіть в умовах збройного конфлікту обмеження свободи інформації повинні відповідати вимогам законності, необхідності, легітимної мети та часової обмеженості. Проаналізовано практику застосування обмежувальних заходів в Україні під час воєнного стану, зокрема блокування інформаційних ресурсів, санкцій щодо засобів масової інформації, обмеження доступу до окремих категорій публічної інформації. Встановлено, що значна частина таких заходів перебуває у сфері складного балансу між потребами оборони держави та гарантіями демократичного суспільства.

Окрему увагу приділено трансформації концепту інформаційної безпеки, яка перестав обмежуватися виключно технічним захистом інформаційних систем та охоплює протидію пропаганді, дезінформації й маніпулятивним інформаційним впливам. Проаналізовано співвідношення ліберальної доктрини «вільного ринку ідей» та континентального підходу, який допускає ширше втручання держави в інформаційний простір задля захисту конституційного ладу та суспільної стабільності.

Зроблено висновок, що сучасна модель забезпечення національної безпеки потребує формування нових доктринальних підходів до визначення меж допустимого обмеження права на інформацію, які забезпечували б баланс між інтересами державної безпеки, верховенством права і гарантіями людських прав.

Ключові слова: воєнний стан, доступ до інформації, інформаційна безпека, інформаційна війна, інформація, національна безпека, права людини, право на інформацію, пропорційність.

The shifting balance between the right to information and national security under martial law is examined in the article. The constitutional foundations of the right to information, as enshrined in Article 34 of the Constitution of Ukraine, as well as the legal grounds for restricting this right in the interests of national security in accordance with Article 64 of the Constitution and the provisions of the Convention for the Protection

© ДОБРОБОГ Л.М. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії держави та права (Дніпровський державний університет внутрішніх справ) <https://orcid.org/0000-0002-7149-7697>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

of Human Rights and Fundamental Freedoms, are analyzed. It is established that under martial law, the mechanism balancing freedom of information and security interests undergoes a significant transformation, driven by the emergence of new threats such as information warfare, disinformation, and information and psychological operations.

The principle of proportionality as a key criterion for the admissibility of restrictions on the right to information is examined. It is argued that even under conditions of armed conflict, restrictions on freedom of information must meet the requirements of legality, necessity, legitimate purpose, and time limitation. The practice of applying restrictive measures in Ukraine during martial law, in particular the blocking of information resources, sanctions against the media, and restrictions on access to certain categories of public information is analyzed. It is established that a significant portion of such measures lies within the complex balance between the needs of national defense and the guarantees of a democratic society.

Particular attention is paid to the transformation of the concept of information security, which is no longer limited exclusively to the technical protection of information systems and encompasses countering propaganda, disinformation, and manipulative informational influences. The correlation between the liberal doctrine of the “free market of ideas” and the continental approach, which allows for broader state intervention in the information space to protect the constitutional order and social stability, is analyzed.

It is concluded that the modern model of ensuring national security requires the development of new doctrinal approaches to defining the limits of permissible restrictions on the right to information, which would ensure a balance between the interests of national security, the rule of law, and human rights guarantees.

Key words: *martial law, access to information, information security, information warfare, information, national security, human rights, right to information, proportionality.*

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення російської держави на територію України, розпочате 24 лютого 2022 року, спричинило безпрецедентну трансформацію правової системи держави в усіх її вимірах. Серед численних правових викликів воєнного часу особливе місце посідає питання балансу між двома фундаментальними цінностями демократичного суспільства: правом кожного на доступ до інформації та необхідністю забезпечення національної безпеки. Означена проблематика набуває нового змісту в умовах активних бойових дій, коли інформаційний простір перетворюється на самостійну сферу воєнних операцій, а держава змушена вдаватися до обмежень, які у мирний час вважалися б неприйнятними.

Наукова актуальність проблеми підсилюється практичною нагальністю: за умов інформаційної гібридної війни розмиваються межі між законним обмеженням поширення відомостей і цензурою, між захистом державної таємниці і перешкоджанням журналістській діяльності, між забезпеченням оперативної безпеки і маніпулюванням суспільною думкою. Правовий дискурс навколо цих питань є не лише теоретичним, а й визначає реальні межі свободи слова, діяльності засобів масової інформації та громадянського суспільства в умовах екзистенційного випробування для держави.

Мета дослідження. Метою цієї статті є системний аналіз трансформації концепту балансу між правом на інформацію та національною безпекою в умовах воєнного стану в Україні; визначення конституційно-правових меж допустимих обмежень інформаційних прав та свобод.

Стан опрацювання проблематики. У сучасному науковому дискурсі означена проблематика розглядається переважно крізь призму трансформації конституційних прав в умовах особливих правових режимів, розвитку інформаційної безпеки держави та протидії дезінформаційним загрозам. Так, А. Чистякова та Д. Костенко досліджують трансформацію права на інформацію в умовах воєнного часу, акцентуючи увагу на механізмах обмеження доступу до інформації та необхідності пошуку оптимального співвідношення між захистом національної безпеки та забезпеченням конституційних гарантій права на інформацію. Автори наголошують, що воєнний стан змінює характер реалізації інформаційних прав, однак не скасовує їх фундаментальної природи [1, с. 81–90]. Такий же предмет дослідження обрали І. Голубенко та А. Саградян [2, с. 144–147] та С. Гриненко й І. Зеленська [3, с. 233–235].

Проблематика правомірності обмеження доступу до інформації в умовах воєнного стану розглядається у праці І. Попова, який здійснює аналіз рішень Ради національної безпеки

і оборони України та Служби безпеки України щодо обмеження доступу до окремих інформаційних ресурсів. Науковець звертає увагу на необхідність дотримання міжнародних стандартів у сфері свободи вираження поглядів та пропорційності втручання держави у сферу інформаційних прав [4, с. 84–89].

Теоретико-правові аспекти обмеження прав і свобод під час воєнного стану досліджує С. Церковник, який аналізує трансформацію моделі правового регулювання в умовах широко-масштабної збройної агресії. Автор підкреслює, що забезпечення національної безпеки потребує розширення дискреційних повноважень держави, однак такі повноваження повинні залишатися обмеженими принципами правовладдя та пропорційності [5, с. 100–104].

Безпосередньо питання права на інформацію в умовах збройної агресії досліджують Г. Самойленко та А. Миргородський. Науковці аналізують особливості реалізації та захисту права на інформацію в умовах війни, визначають підстави обмеження доступу до інформації та акцентують увагу на необхідності збереження балансу між воєнною необхідністю і гарантіями людських прав [6, с. 311–317].

Значний внесок у дослідження співвідношення конституційних прав та національної безпеки зроблено С. Глобенком, який аналізує досвід забезпечення балансу між індивідуальними свободами та інтересами державної безпеки під час війни [7, с. 195–210].

У сучасних дослідженнях також простежується тенденція до комплексного осмислення інформаційної безпеки як складової національної безпеки. Зокрема, Ю. Загуменна та В. Сокурєнко досліджують трансформацію правового режиму національної безпеки України в умовах воєнного стану, звертаючи увагу на зміну підходів до захисту інформаційного простору та посилення ролі держави у сфері інформаційної політики [8, с. 114–138].

Водночас аналіз сучасних наукових праць свідчить, що попри значну кількість досліджень окремих аспектів інформаційної безпеки та права на інформацію, недостатньо комплексно дослідженням залишається саме питання трансформації концепту балансу між правом на інформацію та національною безпекою в умовах воєнного стану. Потребують подальшої доктринальної розробки критерії допустимості інформаційних обмежень, межі дискреції держави у сфері інформаційної політики, співвідношення інформаційної безпеки та людських прав, а також механізми запобігання трансформації тимчасових воєнних обмежень у постійні практики звуження демократичних свобод.

Виклад основного матеріалу. Право на інформацію є одним із фундаментальних прав людини, закріплених у ст. 34 Конституції України, яка гарантує кожному свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань, а також право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір [9]. Водночас ч. 3 тієї ж статті передбачає можливість законного обмеження цього права в інтересах національної безпеки, охорони здоров'я населення, захисту репутації або прав інших людей, запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно. Конституційна конструкція, таким чином, від самого початку містить механізм балансування – однак конкретне наповнення цього механізму в умовах воєнного стану набуває якісно нових параметрів.

Введення воєнного стану відповідно до ст. 64 Конституції України допускає тимчасове обмеження конституційних прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [9]. Відтак, обмеження права на інформацію в умовах воєнного стану є конституційно допустимим – однак лише за умови дотримання принципів пропорційності, необхідності та часової обмеженості.

Принцип пропорційності, напрацьований у практиці Європейського суду з прав людини та закріплений у ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, вимагає, аби будь-яке втручання у свободу вираження поглядів переслідувало законну мету, було необхідним у демократичному суспільстві та не виходило за межі того, що є необхідним для досягнення цієї мети [10]. Застосування цього принципу в умовах збройного конфлікту неминуче трансформується: ЄСПЛ традиційно надає державам ширше поле розсуду у ситуаціях надзвичайного стану, що загрожує існуванню нації. Відповідно до ст. 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, держава вправі відступати від своїх зобов'язань за Конвенцією в період надзвичайного стану [10]. Україна скористалася цим механізмом, направивши відповідне повідомлення після введення воєнного стану. Однак формальна правомірність відступу від зобов'язань не знімає питання про змістовні межі обмежень. Правова доктрина розрізняє обмеження, що є прямим наслідком бойових дій (наприклад, заборона фотографування військових об'єктів, оприлюднення даних про переміщення військ), та обмеження більш широкого характеру (блокування засобів масової інформації,

обмеження доступу до публічної інформації), легітимність яких потребує більш ретельного обґрунтування.

Українська практика впродовж воєнного стану виявила певні «напруження» всередині конституційної конструкції. Ухвалення рішень Ради національної безпеки і оборони про санкції проти засобів масової інформації, блокування інтернет-ресурсів за рішеннями Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, запровадження режиму «єдиного марафону» на провідних телеканалах – усі ці заходи перебувають у певній правовій «сірій зоні» між допустимим обмеженням та надмірним втручанням. Ключовою проблемою є брак чітких законодавчих критеріїв для таких рішень і недостатність незалежного судового контролю над ними в умовах, коли суди й самі функціонують в екстраординарному режимі.

Щодо теоретичного осмислення поняття «інформаційна безпека» у вітчизняній правовій науці, то воно, на нашу думку, суттєво відстає від динаміки реальних загроз. Традиційно інформаційна безпека розглядалася переважно у технічному вимірі – як захист інформаційних систем, баз даних, критичної інфраструктури від несанкціонованого доступу. Досвід повномасштабної війни продемонстрував значно ширший зміст цього поняття: інформаційна безпека охоплює весь спектр захисту суспільства від деструктивного інформаційного впливу – пропаганди, дезінформації, маніпуляцій, психологічних операцій, спрямованих на підрив волі до опору, дестабілізацію суспільно-політичної ситуації та дискредитацію державних інституцій.

З правової точки зору ця трансформація концепту інформаційної безпеки породжує важливе питання: чи можуть держави правомірно обмежувати свободу інформації не лише з метою захисту класифікованих відомостей військового характеру, але й задля протидії так званим «наративам» ворога – тобто ідеям, оцінкам, інтерпретаціям подій, які, не містячи секретних відомостей, тим не менш спрямовані на підрив національної єдності та обороноздатності? Відповідь на це питання є доктринально неоднозначною і суттєво відрізняється залежно від правової традиції.

Відзначимо, що ліберальна доктрина вільного ринку ідей (marketplace of ideas), сформована у практиці Верховного суду США, виходить з принципу, що навіть шкідлива ідея має бути подолана не замовчуванням, а контраргументами [11, с. 181–190]. Цей підхід ставить надзвичайно високу планку для заборони будь-якого висловлювання з мотивів національної безпеки. Континентальна правова традиція, навпаки, допускає більш широке втручання держави в інформаційний простір задля захисту конституційного ладу і суспільної злагоди, що відображено, зокрема, у практиці Конституційного Суду Німеччини.

Україна, що перебуває в процесі євроінтеграції та правового зближення з Європейським Союзом, неминуче запозичує елементи обох підходів, що породжує певну правову еклектику. З одного боку, Конституція України і практика Конституційного Суду спираються на ліберальні засади невтручання держави у сферу думок і переконань. З іншого – законодавство у сфері інформаційної безпеки, суттєво посилене після 2014 року і особливо після 2022-го, формує розгалужену систему обмежень, яка почасти виходить за межі класичного ліберального розуміння допустимого втручання. Законодавчі норми щодо протидії пропаганді, відповідальності за виправдання збройної агресії, обмеження діяльності іноземних агентів у медіапросторі – усе це формує новий правовий ландшафт, системна оцінка якого ще попереду.

Окремої уваги заслуговує питання правового регулювання діяльності журналістів в умовах воєнного стану. Міжнародне гуманітарне право надає журналістам статус цивільних осіб, захищених від нападів, але не надає їм права на безперешкодний доступ до інформації військового характеру.

Доктрина «необхідності знати» (need to know), традиційно застосовна до державних службовців і військових, в умовах інформаційної війни певною мірою проектується й на суспільство в цілому. Держава привласнює собі право вирішувати, яку саме інформацію суспільство «потребує знати» для підтримки морального духу і не потребує знати – аби уникнути деморалізації або паніки. Така патерналістська логіка є зрозумілою в умовах гострої кризи, однак становить виклик для теорії демократичного урядування, яка ґрунтується на праві громадян отримувати повну й достовірну інформацію про дії влади і стан публічних справ.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз дає підстави для таких висновків. Трансформація балансу між правом на інформацію та національною безпекою в умовах воєнного стану є не відступом від правової держави, а проявом властивої їй гнучкості за умови дотримання конституційних меж і процесуальних гарантій. Конституційна модель, закладена в ст. 34 і ст. 64 Основного Закону, принципово дозволяє запровадження відповідних обмежень, однак ставить щодо них умови пропорційності, часової визначеності та законодавчої підстави. Специфіка гібридної

інформаційної війни зумовлює якісне розширення поняття «національна безпека» як підстави для обмеження свободи інформації: загроза може виходити не лише від розголошення класифікованих відомостей, але й від поширення дезінформації та пропаганди. Правова система має реагувати на ці нові виклики, однак робити це у спосіб, що не дозволяє перетворити боротьбу з дезінформацією на інструмент придушення законної критики і незалежної журналістики.

Список використаних джерел:

1. Чистякова А.С., Костенко Д.В. Трансформація права на інформацію в умовах воєнного часу. *Legal Bulletin*. 2024. № 14. С. 81–90. DOI: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2024-14-A11>
2. Голубенко І.І., Саградян А.Г. Правові питання реалізації права на доступ до публічної інформації в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 144–147. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/32>
3. Гриненко С.О., Зеленська І.М. Особливості реалізації права на доступ до інформації в Україні в умовах воєнного стану в світлі європейських стандартів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 233–235. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/53>
4. Попов І. Аналіз рішень РНБО та СБУ щодо обмеження доступу до інформації під час воєнного стану. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2024. № 1(73). С. 84–89. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-1\(73\)-13](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-1(73)-13)
5. Церковник С.І. Теоретико-правовий аналіз дії права під час воєнного стану в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 100–104. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.15>
6. Самойленко Г. В., Миргородський А. О. Право на інформацію в умовах збройної агресії РФ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. № 82. Т. 1. С. 311–317. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.49>
7. Глобенко С. Інформаційний простір держави та проблеми забезпечення його захисту в Україні. *Державне управління*. 2023. № 1. С. 195–210. DOI: [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-1\(13\)-195-210](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-1(13)-195-210)
8. Загуменна Ю. О., Сокурєнко В.В. Національна безпека України в умовах воєнного стану: теоретико-правовий аналіз. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. № 2. С. 114–138. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2024-31-2-114>
9. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
10. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
11. Мельник А. «Ареопатіка» Джона Мілтона і теорія вільного ринку ідей. *Вісник Львівського університету*. Серія Журналістика. 2023. Вип. 52–53. С. 181–190. DOI: <https://doi.org/10.31470/2078-7324-2023-52-53-181-190>

Дата першого надходження статті до видання: 09.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.03.2026